

РОЗДІЛ II. КОНСТИТУЦІЙНЕ ТА МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО

УДК 342.531.42 (477)

ПРОБЛЕМА ПОДІЛУ ВЛАД У КОНТЕКСТІ ВИЗНАЧЕННЯ СТАТУСУ ПАРЛАМЕНТУ

Журавльова Г.С., к.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

У статті аналізується проблема поділу влади в контексті встановлення статусу парламенту. Для цього розглядається трактування принципу поділу влади для якого є наявним визнання системи стримувань і противаг між відповідними органами. Сам же сенс поділу влади полягає в тому, що всі три гілки влади, зокрема законодавча і виконавча, є юридично однопорядковими, рівнозначущими і рівноцінними.

Ключові слова: принцип поділу влади, статус парламенту, системи стримувань і противаг, орган законодавчої влади, державна влада.

Журавлева А.С. ПРОБЛЕМЫ РАЗДЕЛЕНИЯ ВЛАСТИ В КОНТЕКСТЕ ОПРЕДЕЛЕНИЯ СТАТУСА ПАРЛАМЕНТА / Запорожский национальный университет, Украина

В статье анализируется проблема разделения власти в контексте установления статуса парламента. Для этого рассматривается трактовка принципа разделения власти, для которой характерно определение системы сдержек и противовесов между соответствующими органами. Сам же смысл разделения власти состоит в том, что все три ветви власти, в частности законодательная и исполнительная, являются юридически равнозначными и равноценными.

Ключевые слова: принцип разделения власти, статус парламента, система сдержек и противовесов, орган законодательной власти, государственная власть.

Zhuravlyova G.S. PROBLEMS SEPARATION AUTHORITIES IN THE CONTEXT OF DETERMINING THE STATUS OF PARLIAMENT / Zaporizhzhya national university, Ukraine

The article deals with the problem of power-sharing in the context of establishing the status of Parliament. This is the interpretation of the principle of separation of powers by defining a system of checks and balances between the relevant authorities. The meaning of the separation of powers is that all three branches of Government, in particular the legislative and the Executive, are legally equal and equivalent.

State power in a State governed by the rule is not absolute. This is due not only to the rule of law, public law, connectivity, but also by how organized in governmental authority, in what forms and in what authorities it is carried out. Here it is necessary to address the theory of separation of powers. According to this theory, mixing, connection of powers (legislative, Executive, judicial) into one body, in the hands of one person may establish oppressive regime where individual freedom is impossible. Therefore, in order to prevent the emergence of an authoritarian, non-absolute power to these branches must be delineated, separated, separated.

For a democratic society, the principle of separation of powers is particularly important and significant. He was not only the Division of labour between public authorities, but also of moderation, "dispersion" of Government, warning her concentration, transforming it into an authoritarian and totalitarian regime. This principle in a democracy implies that all three are the same, equal area authority on force, served as counterweights to each other, and can "hold back" one after another, to prevent domination by one of them. For example, making the management of power in an authoritarian, but law of "omnipotence", totalitarian power, podčinâișuî and governance, and justice.

To determine the functional characteristics of Parliament of any State is a priority content principles of building its State machinery. These principles is the principle of the separation of powers or the traditions that we have found a corresponding mapping in the Constitution is the separation of State power.

Development of the theory of separation of powers was in the writings of sh. Montesquieu ("the spirit of laws"). In his view, to limit the abuse of power and the establishment of the rule of law, the authorities must be divided into legislative, executive and judicial.

The principle of separation of powers, the most characteristic of the Democratic Republican form of Government. Legislative power in the Republic is exercised by the Parliament, to be elected by the citizens for a period of time, executive power is the Government that produces either a President (presidential Republic) or Parliament (the parliamentary Republic), judicial power, the organs of the judicial system. The functions of the judiciary includes not only justice, but also control over observance of laws the executive and legislative branches, as well as the protection of citizens ' rights.

Key words: the principle of separation of powers, the status of Parliament, a system of checks and balances, the legislature, power of the State.

Для з'ясування функціональних характеристик парламенту будь-якої держави першорядне значення має зміст принципів, за якими побудований її державний механізм. До таких принципів віднесений принцип поділу влад, або за прийнятою у нас традицією, яка знайшла відповідне відображення в Конституції України – принцип поділу державної влади. Як зазначають автори енциклопедичного словника "Конституція Російської Федерації", "поділ влад – це принцип організації і здійснення державної влади, який вперше був юридично закріплений у Конституції США 1787 р." [1, 238]. Як "конституційно-правовий принцип державної влади" визначають поділ влад автори вітчизняного словника термінів по теорії держави і права [2, 134]. У цьому зв'язку слід згадати тезу відомого вітчизняного вченого-юриста В.Ф. Погорілка, за якою в "найбільш загальному вигляді державний лад можна визначити як систему принципів організації (будівництва) і діяльності держави, передбачених і закріплених її конституцією" [3, 3]. Тому принцип поділу влад (державної влади) є важливим елементом державного ладу України.

Аналізуючи проблему поділу влади в контексті встановлення статусу парламенту, необхідно також визначитись щодо співвіднесеності понять законодавчої влади і самого парламенту. Ці поняття є синонімічними, вони значною мірою взаємопроникають.

Ідея поділу влад має давню історичну традицію. Її генезу слід пов'язувати ще з античними часами. Проте сучасне її сприйняття і формулювання віднесене до нових історичних часів. Першим сформулював вимогу відокремлення виконавчої влади від законодавчої Д. Локк. Він вважав, що законодавча влада домінує над виконавчою. Але класичною вважається концепція поділу влад Ш. Монтеск'є. Саме цей автор виклав свою теорію, за якою існує три влади – законодавча, виконавча і судова, які є різнозначущими з огляду на суспільні потреби.

Принцип поділу влад у його інтерпретації Ш. Монтеск'є був досить ґрунтовно проаналізований у радянській літературі. Попри деякі оцінки "класового" характеру, це й аналіз можна вважати досконалим. Одним з найважливіших висновків за змістом відповідного аналізу можна вважати такий, що "у вченні Монтеск'є поділ влад не є простим поділом функцій між різними державними органами, це поділ політичних сил, здійснюваний задля забезпечення політичної свободи" [4, 181]. Сьогодні ця теза не відповідає реаліям. Загальновизнаним є те, що поділ влад (влади) означає виокремлення основних владних функцій, здійснюваних конституційно визначеними і спеціально призначеними державними органами. Звідси формулювання "орган законодавчої влади", "орган виконавчої влади" і "орган судової влади". Останнє формулювання, як відомо, не було сприйняте творцями чинної Конституції України. Замість нього вживається термін "судовий орган", що є даниною традиції, яка сформувалась за радянських часів.

Як зазначалось, принцип поділу влади, який окреслює поділ відповідних функцій, є конституційним принципом. Це означає, по-перше, що він належним чином сформульований у науці конституційного права і є її "фрагментом" і, по-друге, закріплений у нормах самої конституції. Однак форми закріплення принципу поділу влади в конституційних нормах у різних країнах різні. У США вона має вигляд структурно-функціонального визначення кожного з вищих органів держави – Конгресу, Президента і Верховного Суду. Така ж форма закріплення поділу влади прийнята в переважній більшості розвинутих країн. У так званих постсоціалістичних країнах, зокрема в Україні, поділ влади прямо проголошується в конституційних текстах і формулюються у вигляді норми-принципу.

Прикладом такої норми-принципу може бути положення, що містяться в ст.6 Конституції України: "Державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу і судову". Як пише В.М. Шаповал, "подібна фіксація ідеї розподілу влад є перш за все своєрідною декларацією намірів. Проголошуючи конституційний рівень розподілу влад, правлячі кола застерігають необхідність відповідними засобами створити передумови для переходу до нових форм державно-політичного життя" [5, 6].

Аналізуючи проблему поділу влад у контексті визначення статусу парламенту, необхідно насамперед зазначити, що сучасне сприйняття відповідної ідеї в різних країнах спирається на різні трактування її змісту. Ці трактування нерідко дуже відмінні від історично сприйнятого і

закріпленого в конституціях як принцип побудови державного механізму [6]. Проте істотно різняться й традиційні підходи, прийняті в конституційній теорії та практиці за умов різних форм державного правління.

У президентських республіках запроваджено так званий жорсткий поділ влад, за яким, зокрема, не припускається поєднання депутатського мандата з посадою в системі виконавчої влади. Акцент у поділі влад ставиться на взаємовідносинах між президентом і парламентом [7, 81-86]. При цьому саме в класичній президентській республіці (приклад – США) парламент, як зазначалось, об'єктивно є одним із центрів концентрації політичної влади. За умов президентської республіки запроваджено струнку і найбільш зважену систему так званих стримувань і противаг.

Для парламентарних форм державного правління характерним є поєднання депутатського мандата і посади в уряді. Більш того, наявність мандата є обов'язковою умовою щодо можливості урядового призначення. Тому тут нерідко говорять про частковий поділ влад або навіть їх часткове змішування, відносячи цю тезу до взаємовідносин законодавчої і виконавчої влади. Як пише автор однієї з робіт з конституційного права Великобританії, поділ влад за концепцією Ш. Монтеск'є в цій державі є "взагалі небажаним, оскільки відмежувати одну владу від іншої є нелегкою справою, а сам процес проведення такого розмежування навряд чи призведе до позитивних результатів" [8, 41].

Політичне життя країн із парламентарними формами правління засвідчує, що центр тяжіння в державному механізмі зміщений у бік уряду, тобто виконавчої влади. Парламент формально-юридично зберігає ключову роль у державному владарюванні, однак реально вона зведена до ролі засобу у першу чергу формування уряду, яке здійснюється правлячою політичною партією (партією більшості у парламенті). Водночас ця партія контролює і сам парламент. Не випадково в німецькій літературі прийнята у ФРН форма правління нерідко визначається як "правління партій". Оцінюючи роль парламенту (нижньої палати) цієї держави, відомий німецький конституціоналіст К. Хессе вказує не тільки на його традиційні повноваження, а й акцентує увагу на тому, що бундестаг через політичні партії має забезпечувати "зв'язок інституціональних і неінституціональних форм політичного життя у формуванні суспільної думки і у процесі підготовки політичного рішення [9, 275-276].

В інших розвинутих країнах з парламентарними формами правління дискусії нерідко точаться навколо питання щодо реальних функцій парламенту за умов прийняття ідеї поділу влад. Звичайною є теза про "раціоналізацію" парламентарних форм правління, хоча зміст цієї тези різними авторами подається по-різному [10, 105-112]. Висловлюються і більш категорично: парламенти вже не є органами законодавчої влади через те, що здійснення відповідних функцій контролює уряд.

Ідея поділу влад відома конституційній теорії і практиці країн із змішаними республіканськими формами правління (президентсько-парламентарними і парламентарно-президентськими), серед яких у першу чергу називають Францію. Змішана республіканська форма правління визначена за змістом чинної Конституції України. Для згаданих форм правління є характерною різноманітність і багатоваріантність юридичних зв'язків між законодавчою і виконавчою владою. Іноді наслідком цих зв'язків є другорядна роль парламенту при домінуванні в державному механізмі президента (частина країн-членів СНД).

За умов будь-якої конкретної моделі системи стримувань і противаг відбувається часткове компетенційне "проникнення" виконавчої влади відносно законодавчої влади. Прикладом такого "проникнення" є право законодавчої ініціативи у Верховній Раді України, здійснюване Кабінетом Міністрів України. Відповідне право визначене в ст.93 Конституції України. Такий ж характер має право законодавчої ініціативи, що за цією ж статтею належить Президентові України. Про "проникнення" виконавчої влади відносно законодавчої влади в цьому випадку можна говорити у зв'язку з тим, що, як справедливо зазначалось в літературі, Президент України функціонально поєднаний з виконавчою владою, залишаючись поза її межами структурно [11, 31-32].

Підводячи підсумки розгляду питання співвіднесеності законодавчої і виконавчої влади в контексті ідеї про домінування першої, необхідно ще раз наголосити на тому, що аргументація прибічників цієї ідеї має політико-правовий характер, а висновки є політичними за змістом.

Така ситуація є цілком об'єктивною, адже сам принцип поділу влад нерідко набуває суто політичного звучання. Як зазначалось, його слід розглядати і як своєрідну декларацію відмови від моделі організації державного владарювання, яка існувала за радянських часів. Заперечуючи прибічникам ідеї зверхності парламенту, В.В. Копейчиков пише: "Верховна Рада України... не всевладний орган, який може робити що завгодно, приймати будь-які закони, безпосередньо здійснювати оперативне керівництво усіма іншими органами державної влади та органами місцевого самоврядування. Насправді вона є саме законодавчим органом, який, не маючи підлеглої йому "вертикалі", здійснює спрямовуюче державне керівництво шляхом розробки та прийняття законів... Така роль, такий статус парламенту не тільки не принижує його політичне і правове значення, а, навпаки, підкреслює його особливе місце (підкреслено мною – Г.Ж.) у системі державної влади" [12, 18]. Сприйняття ідеї зверхності Верховної Ради України відносно інших органів – елементів конституційного механізму здійснення державної влади – може призвести до поновлення засад радянської моделі організації владарювання.

На нашу думку, сенс принципу поділу влад (влади) полягає в тому, що всі три "гілки" влади, зокрема законодавча і виконавча, є юридично однопорядковими, рівнозначущими і рівноцінними. З цього не випливає, що вони є рівними або порівненими за змістом. Фактична нерівність поділених влад зумовлена особливостями форми правління, конкретною ситуацією, що склалася в суспільному і державно-політичному житті, та іншими об'єктивними і суб'єктивними факторами. Важливе значення має й те, що відповідні органи покликані реалізовувати різні функції, їх діяльності притаманні різні засоби і методи. Усе це впливає на співвіднесеність поділених влад. Відповідь на питання щодо такої співвіднесеності можна отримати шляхом аналізу співвідношення компетенції вищих органів держави, функціонально поєднаних із законодавчою і виконавчою владою, з урахуванням практики реалізації конституційних положень, які визначають статус цих органів.

Проте, оцінюючи принцип поділу влад (влади), необхідно врахувати і деякі політичні чинники розвитку нашого суспільного і державно-політичного життя. У наслідок їх дії, як пише В.Ф. Погорілко, "розподіл влади перетворився у багатовладдя і боротьбу, протистояння влад. Не зовсім чітке визначення і розмежування функцій і повноважень веде до того, що кожний вид органів державної влади фактично прагне до повновладдя і переваг щодо іншої влади" [13, 22]. За таких умов може бути zdeформований сам смисл поділу влади, що призведе до зміщення акцентів у державному механізмі, не передбаченого Конституцією. Як засвідчує досвід так званих пострадянських країн, від такого зміщення потерпає парламент і ущемлюються його повноваження.

До сказаного треба додати, що принцип поділу влади не слід абсолютизувати або фетишизувати: він відображає певний поділ функцій і повноважень між органами влади, насамперед між вищими органами держави. На сьогодні, як справедливо зазначає М.В. Цвік, поділ влад в Україні "все ще є ідеалом, на шляху втілення якого у життя треба подолати не мало труднощів [14, 63]. Цей поділ має бути здійснений так, щоб забезпечити по-справжньому демократичний режим функціонування державного механізму, а з ним – політичної системи суспільства в цілому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституция Российской Федерации. / В.А. Туманов, В.Е. Чиркин, Ю.А. Юдин и др. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Большая Российская энциклопедия, Юристь, 2007. – 320 с.
2. Словарь терминов по теории государства и права: учебное пособие / рук. авт. кол. Н.И. Панов. – 2-е изд., доп. и испр. – Х.: Основа, 2007. – 180 с.
3. Погорілко В.Ф. Конституційні основи державного ладу України / Віктор Федорович Погорілко // Правова держава: Щорічник наукових праць / випуск сьомий. – К.: Інститут держави і права НАН України, 1996. – С. 3-19.
4. История буржуазного конституционализма XVII-XVIII вв. / Грацианский П.С., Каленский В.Г., Нерсесянц В.С. / отв. ред. В.С. Нерсесянц. – М.: Наука, 1983. – 296 с.
5. Шаповал В.М. Розподіл влад і конституціоналізм: досвід України / Володимир Миколайович Шаповал. – К.: Наука, 1994. – 32 с.

6. Конституции государств Европы / под общ. ред. Окунькова Л.А. – М.: Норма, 2001. – 824 с.
7. Баренбойм П.Д. Взаимоотношения президента и конгресса США и буржуазная теория разделения властей / П.Д. Баренбойм, Н.Н. Деев. // Правоведение. Известия вузов. – 1980. – №1. – С. 81-86.
8. Гарнер Д. Великобритания. Центральное и местное управление / Д. Гарнер. – М.: Прогресс, 1984. – 367 с.
9. Хессе К. Основы конституционного права ФРГ / Конрад Хессе – М.: Юридическая литература, 1981. – 368 с.
10. Стародубский Б.А. «Рационализация» парламентской системы в капиталистических странах Европы / Борис Абрамович Стародубский // Советское государство и право. – 1984. – №7. – С. 105-112.
11. Шаповал В.М. Конституційний механізм державної влади в незалежній Україні: політико-правові проблеми організації виконавчої влади / Володимир Миколайович Шаповал // Право України. – 1997. – №1. – С. 30-34.
12. Копейчиков В.В. Організація державної влади і розробка нової Конституції України / Володимир Володимирович Копейчиков // Вісник Академії правових наук України. – 1995. – №3. – С. 15-21.
13. Погорілко В.Ф. Актуальні проблеми реформування державної влади в Україні / Віктор Федорович Погорілко // Вісник Академії правових наук України. – 1995. – №3. – С. 21-27.
14. Цвік М.В. Конституційні проблеми розподілу властей (деякі загально-теоретичні аспекти / М.В. Цвік // Вісник Академії правових наук України. – 1993. – №1. – С. 60-68.

УДК 342.265.2 (477)

ОСОБЛИВОСТІ СУДОВОГО КОНСТИТУЦІЙНОГО КОНТРОЛЮ В УКРАЇНІ

Шевчук І.М., к.пед.н., доцент

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

У статті досліджено особливості судового конституційного контролю в Україні. Визначено поняття та ознаки судового конституційного контролю. Здійснено аналіз і класифікацію повноважень Конституційного Суду України, у яких реалізується функція конституційного контролю.

Ключові слова: судовий конституційний контроль, Конституційний Суд України, Конституція України, офіційне тлумачення, міжнародний договір.

Шевчук И.Н. ОСОБЕННОСТИ СУДЕБНОГО КОНСТИТУЦИОННОГО КОНТРОЛЯ В УКРАИНЕ / Восточноевропейский национальный университет имени Лесы Украинки, Украина

В статье исследованы особенности судебного конституционного контроля в Украине. Определено понятие и признаки судебного конституционного контроля в Украине. Осуществлены анализ и классификация полномочий Конституционного Суда Украины, в которых реализуется функция конституционного контроля.

Ключевые слова: судебный конституционный контроль, Конституционный Суд Украины, Конституция Украины, официальное толкование, международный договор.

Shevchuk I.M. PECULIARITIES OF JUDICIAL CONSTITUTIONAL CONTROL IN UKRAINE / Lesya Ukrainka Eastern european national university, Ukraine

Within the article the author examines the peculiarities of judicial constitutional control in Ukraine. The concepts and features of judicial constitutional control are defined. The credentials of the Constitutional Court of (implemented in the function of constitutional review) are analysed and classified.

The author states that the essence of judicial constitutional control is not only in the determination and monitoring of the regulations and laws compliance with the constitution, but also in resolving disputes about jurisdiction of state authorities and in interpretation of the constitution and laws. Judicial constitutional